

IDÉPROGRAM RFSU

Idéprogram RFSU | Text RFSU | Tryck BrandFactory
©RFSU 2016, 2020 ISBN 978-91-85188-51-2

Innehåll

Inledning	2
RFSU:s grundsyn	3
Sexualitet, normer och sexuellt utrymme	4
Sexualiteten genom livet	5
Normer och sexuell mångfald	6
Genus, heteronormativitet, cisnormativitet och makt	7
Sexualupplysning	9
Sexualitet, välfärd och folkhälsa	11
Familjer och relationer	17
Sex och transaktioner	18
Ordlista till RFSU:s idéprogram	21

Inledning

Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU, är en ideell, partipolitiskt och religiöst obunden medlemsorganisation grundad 1933.

RFSU utgår från övertygelsen om sexualitetens centrala roll för individ och samhälle och verkar för en kunskapsbaserad och öppen syn på sexualitet och samlevnad. RFSU har till syfte att möjliggöra engagemang, öka kunskap, bilda opinion, påverka politiker och beslutsfattare samt utkräva ansvar inom frågor som rör sexualitet, på både lokal och nationell nivå i Sverige, men även internationellt.

RFSU har ett frihetsperspektiv och ett rättighetsperspektiv på sexualiteten som utgår från allas frihet att vara, frihet att välja och frihet att njuta. För RFSU är alla människors lika värde en självklarhet.

Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) är grundläggande mänskliga rättigheter fastställda i internationella överenskommelser. RFSU är en del av den globala rörelsen för SRHR.

Vi är en av grundarna till International Planned Parenthood Federation (IPPF), världens ledande organisation vad gäller arbete med SRHR. IPPF och dess medlemsorganisationer arbetar i över 170 länder.

RFSU har sedan 1980-talet arbetat internationellt genom partnerskap med andra organisatio-

ner i det civila samhället i låg och medelinkomstländer, för att förändra normer och förbättra lagstiftning som stärker förutsättningarna för och tillgången till sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter.

RFSU driver en klinik som arbetar med sexuell och reproduktiv hälsa, sexualupplysning, rådgivning samt behandling av sexuella svårigheter och problem. RFSU-kliniken har patientmottagning, bedriver utvecklingsarbete och utbildar i syfte att bredda och fördjupa förståelsen för sexuella frågor.

RFSU äger bolaget RFSU AB som säljer produkter inom området sex och välbefinnande, där vinsten möjliggör vårt arbete med sexualupplysning och sexualpolitik.

Det här är RFSU:s idéprogram. I det redogör vi för vår grundsyn och våra sexualpolitiska principer och ställningstaganden. Låt det vara en grund för vidare diskussion och analys.

Idéprogrammet är inte att betrakta som ett åtgärds eller handlingsprogram. Alla RFSU:s sexualpolitiska förslag finns därmed inte i idéprogrammet. Vill du veta mer om vad RFSU tycker i enskilda frågor som inte behandlas i detalj i idéprogrammet kan du exempelvis ta del av våra remissvar och yttranden, eller andra publikationer från RFSU.

RFSU:S IDÉPROGRAM ÄR ANTAGET AV RFSU:S MEDLEMMAR VID 2015 ÅRS KONGRESS.

RFSU:s grundsyn

SEXUALITET ÄR en central del av människors liv och finns med oss genom hela livet oavsett om, eller på vilket sätt vi väljer att uttrycka den.

Sexualitet är inte enbart sexuella handlingar utan också kopplat till vår identitet, våra upplevelser och relationer. Sexualiteten kan uttryckas på en rad olika sätt och är också föränderlig, både genom livet och på en samhällelig nivå.

Sexualiteten kan skänka njutning, glädje, samvaro och självförtroende. Den sexuella hälsan är starkt förknippad med vår allmänna hälsa och vårt välbefinnande. Men om vår sexualitet kränks eller begränsas kan vi och våra relationer ta skada.

Oavsett om vi uttrycker den eller inte är sexualiteten en del av vår tillvaro. Den påverkar hur vi relaterar till vår omvärld och hur vår omvärld relaterar till oss. RFSU menar därför att sexualiteten är politisk.

Samhället och dess aktörer måste ta hänsyn till sexualiteten. Det är ett ansvar vi alla delar, från makthavare till individ, i Sverige och i världen. Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter är en del av de mänskliga rättigheterna.

RFSU:s sexualpolitik och arbete utgår från allas frihet att vara, frihet att välja och frihet att njuta.

Friheten att vara

Innebär rätten att uttryck sig själv och sin sexualitet samt att fatta självständiga beslut över sitt liv. Den enes frihet får aldrig innebära en annans ofrihet.

Friheten att välja

Innebär rätten att välja om och med vem eller vilka ens sexualitet ska delas. Den enes val får aldrig förverkligas genom tvång över en annan.

Friheten att njuta

Innebär rätten att njuta som en själv vill och förverkliga sina begär. Den enes njutning får aldrig gå ut över en annan persons rätt att välja och njuta.

De främsta orsakerna till att dessa rättigheter inte tillgodoses är diskriminerande normer och attityder i samhället, diskriminerande eller bristfälliga lagstiftning, brist på resurser samt avsaknad av politiska prioriteringar. Det är samhällets skyldighet att erbjuda alla möjligheten, kunskapen och verktygen för att åtnjuta dessa rättigheter på egna villkor.

Det kräver lagstiftning och tydliga uppdrag till myndigheter, utbildningssystem, sjukvård och omsorg. Dessutom krävs ett aktivt arbete inom samhällets alla delar för att förebygga förekomsten av stereotypa och destruktiva normer.

Sexuella och reproduktiva rättigheter är också en förutsättning för samhällsutveckling. Att själv kunna bestämma över sin sexualitet, sin kropp och sin reproduktion är avgörande för människors möjligheter att ta sig ur fattigdom, att kunna delta på arbetsmarknaden samt att kunna ta del i offentliga och politiska processer. SRHR är därmed också en förutsättning för social och ekonomisk hållbar utveckling.

Feministiska och intersektionella perspektiv utgör en särskilt viktig grund i RFSU:s arbete. Makt är i regel ojämnt fördelad mellan könen. Det innebär att män har en oproportionerligt stor del av makten över sexualitet och reproduktion. Flera starka normer kring genus är också kopplade till sexualitet och gör att sexualiteten i sig används för att befästa rådande maktordning.

Friheten att vara, välja och njuta begränsas här genom kontroll, skuld, skam och våld. Hur det gestaltas skiljer sig över tid, rum och kultur, men arbetet för sexuella och reproduktiva rättigheter riktar sig alltid mot att bryta ojämlika maktmönster. Centralt i detta arbete är även att utmana och förändra bilden av maskulinitet och rådande mansroller, och att ifrågasätta uppdelningen av mänskligheten i två separata kön, med helt olika egenskaper, roller och uppgifter i samhället.

Ojämligheten mellan könen är inte den enda maktordningen som måste brytas för att allas frihet att vara, välja och njuta ska kunna realiseras. Sexualitet skär in i och samverkar med

andra faktorer – exempelvis ålder, funktionsvariation, ursprung, religion, klass, könsuttryck och könsidentitet. Vilken sexuell läggning en människa har, eller uppfattas ha, har också mycket stor betydelse. Ojämlig tillgång till resurser är ett stort hinder för människor att åtnjuta sina sexuella och reproduktiva rättigheter. Såväl mellan länder som mellan grupper inom länder ser tillgången till resurser mycket olika ut.

Det sexualpolitiska arbetet kan därför inte ske isolerat, det måste vara en del i ett större sammanhang. I detta större sammanhang ska RFSU samverka med andra organisationer, med respekt för dessa organisationers särskilda kompetens och fokus. Grupper utsatthet och behov är dessutom olika vid olika tillfällen och i olika samhällen, vilket måste vara en vägledande insikt.

Sexualitet, normer och sexuellt utrymme

RFSU MENAR att det är varje människas rätt att genom hela livet, på egna villkor, kunna utforska och njuta av sin sexualitet. Sexualitetens potential att få oss att känna lust, begär, kåthet och njutning är extraordinär. Vissa söker efter nya personer att ha sex med eller nya sätt att ha sex på. Andra vill ha sex med en älskad, livslång partner. Åter andra har flera långa och parallella nära relationer. En del av oss vill att sex ska vara snabbt avklarat, andra att sex ska ta lång tid, ytterligare andra väljer efter humöret. Vissa väljer att inte ha sex, andra kan inte leva utan.

Oavsett hur vi vill förverkliga vår lust är bra sex – innan, under och efter – alltid en positiv upplevelse, förutsatt att alla parter samtycker. Bra sex kan ge bekräftelse, självkänsla, själslig ro och närmare band med andra människor. Sex kan därför leda till välbefinnande och hälsa på såväl kort som lång sikt. RFSU menar att lust och bra sex därmed inte bara är frågor som angår den enskilde. Sex, antingen på egen hand eller tillsammans med andra, äger inte rum i ett vakuum utanför samhället. Tvärtom påverkar samhället hur, när, med vem och varför vi har sex. Samhället sätter ramar för vårt handlingsutrymme och våra sexuella erfarenheter påverkar hur vi agerar i samhället.

Sexualiteten genom livet

Under ett helt liv hinner varje människas sexualitet gå igenom många olika faser. Barnets nyfikenhet och sexuella lekar följs vanligtvis av tonåringens utforskande och nyvunna sexuella erfarenheter. Den vuxna individens allt säkrare känsla för vilka val en har och hur en vill uttrycka och använda sin sexualitet omprövas ofta av händelser i livet. RFSU verkar för att varje människa under hela livet ska kunna njuta av sexualiteten på det sätt som hen önskar.

Barns sexualitet

Människor föds med en sexualitet och sexuella känslor. Sexualiteten kan ta sig uttryck genom exempelvis lekar med sexuellt innehåll eller onani. Barn har liksom vuxna frågor om sin sexuali-

tet och sin kropp. Att respektera barns sexualitet innebär att barn och unga ska skyddas mot sexuella kränkningar och att barns sexualitet inte ska mötas av fördömanden, utan med respekt och öppenhet. Vuxenvärlden, förskola, skola och fritidsverksamheter har en viktig uppgift att skapa miljöer där barns självkänsla och kunskaper kring sexualitet kan utvecklas. Personal som arbetar inom vård, barnomsorg och skola måste därför få utbildning och stöd i frågor om barns sexualitet.

RFSU menar att lagstiftning om åldersgränser för att vara sexuellt aktiv är bra ur perspektivet att sådan lagstiftning skyddar barn från utnyttjande av vuxna. Däremot ska inte unga i nära ålder som har ömsesidiga sexuella relationer med varandra kriminaliseras.

Tonåringars sexualitet

Tonårstiden är för många en händelserik och dynamisk period. Det är en tid av identitetssökande och frigörelse, och av funderingar kring kropp, kön, sexualitet och känslor. Många finner en samhörighet med andra, i olika konstellationer och grupperingar, andra upplever en stark ensamhet, utsatthet och utanförskap, vilket kan försätta självkänslan i gungning.

Tonårstiden innebär ofta flera nya sexuella erfarenheter och debuter. Det är en tid när en prövar sig fram och lär sig fatta egna beslut kring sin sexualitet och då kön och andra identiteter utforskas. Unga har rätt att bli respekterade i sina val. Samhället måste möta varje individ utan

fördomar för att kunna ge rätt stöd när det behövs. Skolan har en viktig roll att spela, men det behövs även mottagningar som riktar sig specifikt till unga.

Unga vuxnas sexualitet

Unga vuxna är en heterogen grupp som befinner sig i många olika situationer med olika behov. Åren mellan 20-30 är ofta en tid av stor rörlighet, mellan olika bostäder, studier och arbete. Det är också en period då många går in och ut i nya relationer och i högre grad än andra åldersgrupper har tillfälliga sexpartners. Utforskandet av identitet, sexualitet och kön fortsätter också för många under denna period.

Unga vuxna är en viktig grupp att nå vad gäller att förebygga sexuellt överförbara infektioner och oönskade graviditeter och för mottagningar att kunna nå med rådgivning och testning. Ungdomsmottagningar fyller en viktig funktion i att förebygga sexuell ohälsa bland de yngre. Dessvärre är mottagningsverksamheten inte lika väl utbyggd för dem som passerat 25 år.

Vuxnas sexualitet

Under vuxenlivet händer det mycket och sexualiteten ser ofta olika ut under olika livsfaser. Under perioder får sexualiteten större utrymme, andra gånger kanske den helt sätts åt sidan. Att inleda eller avsluta en längre relation, att bli förälder eller att genomgå någon annan större livshändelse kan upplevas på många olika sätt, men

innebär ofta att sexlivet förändras i större eller mindre utsträckning. Att få tillgång till information och svar om relationer och sexualitet är viktigt även för vuxna.

Äldres sexualitet

Det finns felaktiga föreställningar om att äldre inte har eller är intresserade av sex, eller att alla äldre är heterosexuella. Sexualitet på äldre dagar är ofta en källa till njutning, välbefinnande och god hälsa. Att kunna behålla den sexuella lusten, förmågan och aktiviteten även i högre ålder innebär livskvalitet och välbefinnande.

Arbetet för äldres sexuella hälsa måste ta hänsyn till äldres olika livsförutsättningar. Det finns äldre som aldrig har ätit ett läkemedel och klarar vardagen utan problem och det finns de som har många sjukdomar och ett stort omvårdnadsbehov. Alla har rätt till sexuell hälsa trots sjukdom och åldrande.

Normer och sexuell mångfald

Att sexuella uttryck skiljer sig mellan människor är i dag något som borde vara självklart. Men medan vissa sexuella praktiker och identiteter anses vara sunda är andra belagda med tabu eller stigma. Normer om vad som är gott eller sunt är inte statiska utan förändras över tid. Vilka sexuella praktiker eller relationsformer som anses acceptabla skiljer sig även mellan olika samhällen

och grupper. I dagens Sverige höjer exempelvis få på ögonbrynen när oralsex kommer på tal. Så har det inte alltid varit.

I olika kontexter kan sex mellan personer av samma kön, analsex och sex med hjälpmedel eller mot ersättning möta avståndstagande. Det gäller i hög grad även de praktiker som ryms inom samlingsbegreppet BDSMF – bondage/disciplin, dominans/underkastelse, sadomasochism och fetischism. Ett ytterligare exempel är personer som organiserar sina relationer i en annan form än monogam tvåsamhet. De möter också ofta oförståelse och avståndstagande.

Begränsande normer om sex och lust handlar dock inte bara om relationsformer eller sexuella praktiker och identiteter. Synen på vilka personer och vilken sorts kroppar som anses ha en sexualitet är även det en normstyrd fråga. Homo och bisexuella, kvinnor, transpersoner och/eller queera har i de allra flesta samhällen och genom historien ett betydligt snävare sexuellt handlingsutrymme än heterosexuella män. Personer med funktionsvariationer begränsas ytterligare av fördomsfulla och begränsande normer.

Normer kring sexualitet kan dock förändras. Genom sexualupplysning och politisk påverkan vill RFSU bidra till att förändra normer kring sexualitet till att präglas av perspektiv som motverkar ojämlika och orättfärdiga maktordningar. Normer i sig är inget negativt, tvärtom så behövs positiva normer för en kunskapsbaserad och öppen syn på sexualitet och samlevnad.

Genus, heteronormativitet, cisnormativitet och makt

ALLA MÄNNISKOR RELATERAR på ett eller annat sätt till kön och genus. För många är det något som upplevs som relativt okomplicerat, medan andra kan brottas länge med frågan.

Samtidigt är det en av de mest avgörande maktfaktorerna mellan människor. Kön är därför en politisk fråga som inte kan ignoreras.

Begreppet kön kan användas för att tala om de fysiska skillnader som samhället uppfattar som kännetecknande för kvinnor och män. Kön kan också förstås utifrån en indelning i till exempel fysiskt/biologiskt kön, könsidentitet, könsuttryck och juridiskt kön.

Genus är ett från början akademiskt begrepp som tar fasta på de sociala konstruktioner som skapats för att hålla isär och upprätthålla en hierarki mellan det som uppfattas som kvinnligt och det som uppfattas som manligt i ett givet sammanhang.

RFSU anser att genus är ett användbart begrepp. I analysen och beskrivningen av maktordningar används då begrepp som genusordning eller genusystem. Genusordningen i samhället påverkar till exempel en människas makt, identitet och möjligheter att vara eller göra beroende på vilket kön en uppfattas ha och kan användas för att förstå och analysera de inlärdade föreställningar om kön som finns i alla samhällen.

Det är viktigt att betona att kön inte är så enkelt att definiera. Visst finns det biologiska och fysiska skillnader mellan människor, men det innebär inte att det bara finns två olika kön. Det finns en stor variation inom och mellan grupperna ”kvinnor” och ”män”; dessa är långt ifrån homogena. Snarare än två väsensskilda grupper går det att tala om en glidande skala.

Många människor föds med någon form av intersexuellt syndrom. Med det menas att könsorganens utseende, ens kromosomuppsättning eller utvecklingen av äggstockar eller testiklar inte följer de cisnormativa förväntningarna på ens kropp. Det är inte ovanligt att barnets könsorgan ändras genom kirurgi och sedan registreras barnet som det juridiska kön ingreppet syftar till att efterlikna.

RFSU menar att ingrepp som den berörda personen inte själv beslutat om bara ska äga rum om medicinska skäl föreligger. Intersexuella och intersexuella barns anhöriga har rätt till fullständig information om hälsotillståndet och alla som önskar ska ges stöd genom livet för att säkra möjligheten och rättigheten att själva besluta om eventuella kirurgiska ingrepp.

Att analysera och beskriva samhället utifrån genus är inte samma sak som att mena att fysiska förutsättningar och skillnader inte existerar eller har betydelse för människor. I den rådande genusordningen uppvärderas det som uppfattas som ”manligt”, vilket bevarar en samhällsstruktur där män har en större del av makten. Den

påverkar också människors sexualitet och förstärker stereotypa och endimensionella idéer om sexualitet. Vi förväntas vara heterosexuella och bejaka upplevda skillnader mellan kvinnor och män i våra relationer och i sexuella möten. Genusordningen återskapas genom att barn socialiseras in i den redan från födseln och kan beskrivas som heteronormativ och cisnormativ.

Att bryta mot dessa normer, exempelvis genom att öppet ha relationer med personer av samma kön eller att ha ett könsuttryck som bryter mot förväntningarna, är långt från ofarligt. Personer som har samkönade sexuella relationer, eller på annat sätt avviker från normerna för hur kön och sexualitet uttrycks, löper ökad risk att utsätts för trakasserier, våld och diskriminering.

Handlingar där gärningspersonens motiv grundar sig i avsky eller hat mot den grupp en individ tillhör definieras som hatbrott. Samhället har ett ansvar att både genom lagstiftning och normkritiskt arbete på alla nivåer, stoppa och förebygga hatbrott.

Också kvinnor som väljer att inte gifta sig eller skaffa barn, eller som skaffar barn utan en man, bryter mot heteronormen och föreställningarna om hur en ”riktig kvinna” förväntas vara och kan drabbas av negativa reaktioner. Att välja att leva och skaffa barn med någon som har ett annat nationellt eller kulturellt ursprung kan även det upplevas som utmanande av andra och leda till ökad utsatthet och rasistiska reaktioner.

Transpersoner

Det finns en bred variation av hur människor uttrycker och/eller upplever kön. Personer vars biologiska kön, juridiska kön, könsidentitet och könsuttryck överensstämmer med normen kallas cispersoner. Personer som har ett könsuttryck eller en könsidentitet som bryter mot cisnormen – transpersoner och andra personer med transerfarenheter – befinner sig ofta i särskilt utsatta positioner.

Okunskapen om transpersoner är stor. Diskriminering, hot och våld mot transpersoner är utbrett över hela världen liksom lagstiftning och praxis som grovt kränker transpersoners mänskliga rättigheter.

Begreppet transperson inbegriper en rad olika identitetsformer, som var och en skiljer sig åt och påverkar individer olika. Att använda yttre attribut, såsom kläder, som traditionellt räknas tillhöra det andra juridiska könet, det vill säga transvestism, är exempelvis inte detsamma som att som artist använda överdrivna könskodade attribut, så kallad drag, i ett uppträdande. Vissa transpersoner vill ändra sitt juridiska kön och/eller genomföra könskorrigering behandlingar av sin kropp, andra vill inte göra det. Ytterligare andra är inte bekväma i vare sig kategorierna kvinna eller man, utan väljer att kalla sig exempelvis intergender eller genderqueer.

Transpersoner är inte en homogen grupp och utgångspunkten för den politik som bedrivs för att främja transpersoners rättigheter måste vara in-

dividens perspektiv, erfarenheter och önskningsar, vilket även gäller i arbetet för att förbättra till exempel vården.

Ett tredje juridiskt kön

I de flesta länder i världen finns två juridiska kön: kvinna och man. En handfull länder har dock under senare år infört ett tredje juridiskt kön. I de flesta fall är dock det tredje juridiska könet inte en könskategori som är valbar för den som identifierar sig som något annat än kvinna eller man. I stället är kategorin reserverad för vissa grupper, ofta efter att en läkare eller annan myndighetsperson har gett ett godkännande eller ställt en diagnos.

RFSU menar att ett tredje juridiskt kön som den enskilde själv kan välja att tillhöra skulle förenkla livet för många som inte känner sig hemma i de juridiska kategorierna kvinna eller man. Den som vill ändra sitt juridiska kön ska ha möjlighet att göra det.

Sexualupplysning

FÖR RFSU SPELAR SEXUALUPPLYSNING EN AVGÖRANDE ROLL, både i det egna arbetet och i synen på samhällets ansvar för att alla ska kunna åtnjuta sin frihet att vara, välja och njuta.

Sexualupplysning handlar om att ge individen kunskaper och möjligheter att bredda det sexuella handlingsutrymmet. Människor behöver sexualupplysning genom hela livet och i olika sammanhang. En central del av sexualupplysningen

till barn och ungdomar är den sexualundervisning som ges i skolan. Såväl sexualupplysningen som sexualundervisningen är i sin tur centrala för det förebyggande arbetet.

Kunskap är makt och den som har kunskap om sexualitet – allt från hur kroppen fungerar till relationer och hur olika normer påverkar sexualiteten – har större möjligheter att fatta självständiga beslut och bestämma över sin sexualitet.

Upplysningen måste anpassas efter mottagarnas specifika behov. Det kan handla om vilka frågor som får sitt svar eller vem som känner sig tilltaland i den upplysning som ges.

Ett hälsofrämjande perspektiv bör genomsyra både sexualupplysningen, sexualundervisningen och det förebyggande arbetet. Sexualupplysning är särskilt viktigt för att erbjuda positiva bilder av sexualitet, i kontrast till förenklade, stereotypa och negativa skildringar som ofta möter oss i medier och i vardagliga samtal.

Ett långsiktigt förebyggande arbete ska stödja och stärka människor, vilket är en förutsättning för att människor ska kunna påverka och hantera sina liv. Det förebyggande arbetet handlar om sådant som kan orsaka ohälsa, som exempelvis diskriminering, oönskade graviditeter, sexuellt våld och sexuellt överförbara infektioner.

Det förebyggande arbetet kräver en god sexualundervisning, sexualupplysning i livets olika skeden och tillgång till vård, rådgivning och preventivmedel.

Sexualundervisning i skolan

Alla elever har rätt till sexualundervisning av god kvalitet. Det gäller elever i alla skolformer och oavsett var i landet eller i världen eleverna bor. Sexualundervisningen ska, utöver att ge faktagenskaper, kritiskt granska normer och innehålla samtal om kropp, lust, relationer, värderingar, genus och sexualitetens plats i samhället.

Alla elever ska vara inkluderade i undervisningen, oavsett kön, bakgrund, sexualitet, könsidentitet och funktionsvariation. Lärare och annan personal i skolan som möter elever behöver ges förutsättningar för att kunna ge eleverna en bra undervisning.

De behöver få kunskaper om att undervisa om sexualitet i sin lärarutbildning, fortbildning som yrkesverksamma och organisatoriskt stöd från huvudmän och skolledare.

Över stora delar av världen finns det ett massivt motstånd mot att ge unga människor information om sexualitet och på många håll i världen är sexualundervisningen obefintlig eller till och med felaktig. De som motsätter sig sexualundervisning och preventivmedel till unga människor menar ofta att detta skulle leda till att ungdomar har mer sex. Studier visar att det är tvärtom.

De som fått riktig information debuterar när de själva vill, skyddar sig bättre, löper mindre risk för att utsättas för sexuella övergrepp, talar mer med vuxna i sin omgivning och är öppnare mot andra och kan därmed lättare fatta kloka beslut

om sin sexualitet. Att barn och ungdomar får kunskaper om sexualitet är avgörande för deras sexuella välbefinnande och hälsa.

Sexualitet, välfärd och folkhälsa

SEXUALITET ÄR EN POLITISK FRÅGA som påverkar välfärd, samhällsliv och hur människor interagerar med varandra. Samhället ska därför erbjuda människor den kunskap och de verktyg de behöver för att åtnjuta sin frihet att vara, välja och njuta. Det innebär att välfärdssystemen måste tillgodosäkra sexuell hälsa och sexuella rättigheter.

Sexualitet är en viktig del i att vara människa som handlar om livskvalitet och välbefinnande genom hela livet. Sexuell hälsa är inte enbart frånvaro av sjukdom utan ska vara en självklar del av folkhälsoarbetet. Ohälsa påverkar den sexuella hälsan och välbefinnandet men även det omvända gäller, sexuell ohälsa påverkar hälsan negativt. Tyvärr förekommer föreställningar om att frågor relaterade till sexuell och reproduktiv hälsa inte är att betrakta som lika allvarliga som andra hälsofrågor. Det leder till kunskapsbrist, nedprioriteringar vad gäller resurser och brist på forskning.

Barnmorskemottagningar och barnhälsovården ska ha kompetens att möta föräldrars behov av kunskap och stöd inom sexuell och reproduktiv hälsa, som uppstår i samband med föräldraskap, graviditet, förlossning, eftervård och amning.

Lagar och regler, men också kultur, tradition och normer vad gäller preventivmedel, mödra-

vård och abort, bidrar till den globala ohälsan, vilket framförallt drabbar redan utsatta. Undermåliga hälsosystem i låg och medelinkomstländer utgör också hinder för allas tillgång till sexuell och reproduktiv hälsa.

Tillgång till en variation av preventivmedel, såsom kondomer och andra hormonfria preventivmedel, p-piller, spiraler och p-stav är helt nödvändig. Alla har ett ansvar att skydda sig själva och andra mot sexuellt överförbara infektioner och oönskade graviditeter, men preventivmedelsanvändning ses inte sällan som ett ansvar bara för den som kan bli gravid.

RFSU vill därför se fler preventivmedel som riktar sig specifikt till killar, män och personer som har förmågan att göra andra gravida. RFSU menar att preventivmedel, särskilt för unga människor, ska vara kraftigt subventionerade. Akuta preventivmetoder ska vara gratis.

Sexuell och reproduktiv hälsovård ska vara tillgänglig för alla och alltid gratis för unga människor. Det är viktigt att skapa särskilda insatser riktade till unga människor, såsom ungdomsmottagningar och mottagningar som riktar sig till unga vuxna.

Centralt är även mottagningsverksamhet som riktar sig till killar och män. Sexologimottagningar ska vara tillgängliga för alla människor, oavsett var de bor eller varför de väljer att söka sig dit. Men den generella vården och omsorgen behöver även ta hänsyn till sexualiteten och till frågor om kön och könsidentitet. Sexologi ska alltid vara en del i utbildningar till människovårdande yrken.

Förutom att tabu och okunskap kan stå i vägen för god sexuell och reproduktiv hälsa, finns grupper som är i behov av särskilda insatser då de löper högre risk att drabbas av sexuell och reproduktiv ohälsa. Hbtq-personer och personer med funktionsnedsättning är ett par exempel. Den högre risken är relaterad till diskriminering. Förebyggande insatser och god vård behöver därmed ha ett maktperspektiv och utformas för att motverka diskriminering och marginalisering samt möta även dessa individers särskilda behov.

I arbetet med sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter anser RFSU att det är viktigt att ha ett skadereducerande perspektiv. Med det menas att insatser för att förbättra SRHR ska ta hänsyn till att vissa skadliga eller riskfyllda beteenden kan vara svåra att bryta. Det kan exempelvis röra frågor om sprututbyte, sex mot ersättning eller att ta könshormoner utan att ha fått dessa förskrivna av läkare. Strategier som utgår från att personer som nås av en hälsoinsats ska upphöra med sitt beteende på kort sikt kan visa sig vara orealistiska.

Alternativet blir då att på kort sikt lägga vikt vid att minska riskerna med det skadliga beteendet, eller beteenden vars konsekvenser ibland och för vissa personer kan vara skadliga, så långt det är möjligt. Arbete utifrån skadereducerande perspektiv ska ske utifrån vetenskaplig grund.

Genusbaserat och sexuellt våld

Sexualiteten kan användas som ett destruktivt maktmedel. Att få sin sexuella integritet kränkt

eller utsättas för genusbaserat våld är något som i de flesta fall innebär ett starkt trauma. Effekterna på hälsan riskerar att bli långvariga.

RFSU menar därför att det är ett samhällsansvar att tillhandahålla professionell hjälp för dem som behöver akuta och/eller bearbetande insatser. De verksamheter som erbjuder sådana insatser måste ha kapacitet att möta utsatta personer utifrån deras specifika situationer.

Sexuellt våld och fysiska och psykiska övergrepp som äger rum i nära relationer är en kränkning av den personliga integriteten och självbestämmandet. Det handlar i första hand om makt och det är alltid förövaren som bär ansvaret för dessa handlingar. Mäns sexuella våld och övergrepp mot kvinnor är någonting som förekommer i alla samhällen. Det utgör den mest extrema formen av den ojämlika maktfördelningen mellan kvinnor och män och är ett av de största hoten mot kvinnors hälsa. Men hot, våld och övergrepp förekommer även i samkönade relationer och andra relationer mellan hbtq-personer, och kvinnor utövar också våld mot män.

Gemensamt för det genusbaserade våldet är att orsaken alltid har med genusmaktordningen att göra. Det kan handla om mäns våld mot kvinnor men också våld mot män som på olika sätt bryter mot normen om hur en man ska vara, våld mot transpersoner eller våld inom samkönade relationer. Rädslan för att utsättas för sexuellt våld i det offentliga rummet är en realitet för många flickor, kvinnor och hbtq-personer och begränsar deras

liv, handlingsutrymme och rörelsefrihet. Det är dock viktigt att påpeka att överfallsvåldtäkter utgör en liten del av alla våldtäkter.

Genusbaserat våld, hot om våld och förtryck får långtgående negativa konsekvenser för kvinnors och hbtq-personers hälsa, ekonomi och möjligheter till ett självständigt liv.

Genusbaserat våld och förtryck är systematiskt, upptrappande och kombineras i regel med hot och utövande av kontroll. Barn som bevittnar sådant våld utsätts för psykiskt våld. Det har långsiktiga negativa hälsoeffekter och påverkar barns socialisering i genusordningen på ett destruktivt sätt. De flesta sexuella övergreppen utförs av en närstående eller bekant.

Genusbaserat våld har på flera håll i världen nått epidemiska proportioner. I krig och konflikt ökar förekomsten av genusbaserat våld och våldtäkt används systematiskt som ett både konkret och symboliskt förtryck av en hel folkgrupp. Krig och konflikt medför även radikala ändringar av samhällssystemet. De som bryter mot vad en ny makthavare anser är norm löper ökad risk att utsättas för våld.

Även inom relationer ökar riskerna när samhällssystem förändras. Förlust av kontroll i samhället kan öka benägenheten till genusbaserat våld. RFSU anser att ett preventivt arbete som fokuserar på allas ansvar att säkerställa att sex alltid är överenskommet och ömsesidigt är den viktigaste åtgärden för att minska sexuella övergrepp. Vård för människor som har eller är benägna att begå

genusbaserat våld, inklusive sexuella övergrepp, ska vara tillgänglig. Kunskapen om genusbaserat våld inom socialtjänst, den allmänna sjukvården, polis och rättsväsende måste öka. Sexuella övergrepp ska alltid vara brottsliga.

Genusbaserat våld kan ta sig andra uttryck än inom en relation. Ett exempel är hedersrelaterat våld som är kollektivt utfört och sanktionerat, och som syftar till att kontrollera framförallt kvinnors och hbtq-personers sexualitet. Precis som i övrigt genusbaserat våld är genusmaktordningen här grunden till problemet men våldet kan ta sig specifika uttryck.

Samhället har ett stort ansvar att se till att den som drabbas av genusbaserat våld och förtryck får krisstöd, möjlighet att flytta till ett säkert boende samt hjälp och stöd att ta sig ur relationen. Detta ska gälla för alla som drabbas, inklusive män och hbtq-personer. Skydd och långsiktigt stöd (exempelvis med utbildning och arbete) för våldsutsatta är alltid det offentligas ansvar men ideella organisationer spelar ofta en viktig roll och ska ges adekvat stöd.

Mödrhälsa och mödradödlighet

Mödradödlighet är ett mått på det antal kvinnor och andra personer som kan bli gravida som dör i samband med en graviditet. Det kan vara efter en osäkert utförd abort, som följd av komplikationer under en graviditet samt i anslutning till en förlossning. Nästan all mödradödlighet drabbar kvinnor i fattiga länder. Ju fattigare ett hushåll

är, desto större är risken för dödsfall till följd av komplikationer i samband med graviditet.

Hög mödradödlighet är också ett tecken på att kvinnors grundläggande rätt till hälsa inte respekteras. Fördelningen av resurser inom hälso-system och inom samhället är styrd av politiska beslut. Om kvinnor har undermålig hälsa betyder det att kvinnors rättigheter ignoreras på en eller flera nivåer i det politiska systemet. För att minska mödradödligheten krävs att kvinnors hälsa och rättigheter prioriteras både politiskt och ekonomiskt.

Bristande mödrahälsa får konsekvenser även i andra aspekter av livet. Flickor, kvinnor och andra som blir gravida tvingas ofta avbryta sin utbildning och får därmed svårare till egen försörjning. Att satsa på sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter för flickor och kvinnor minskar inte enbart mödradödligheten utan ökar deras egenmakt och bidrar till att minska fattigdom. Att öka mödrahälsan och minska mödradödligheten görs genom tillgång till preventivmedel, sexualundervisning, adekvat vård och tillgång till laglig och säker abort.

Det måste ske tillsammans med ett generellt stärkande av ställningen för grupper som innehar en oproportionerligt liten del av makten i samhället, som diskrimineras eller på annat sätt marginaliseras.

I många situationer ses personer i sådana grupper uteslutande som mottagare av åtgärder i stället för att inkluderas som viktiga aktörer med

särskild insikt kring sin situation och vilka åtgärder som behövs. Rätten och möjligheten till egenorganisering är central.

Abort

Rätten till abort är en del av de reproduktiva rättigheterna och grundläggande för att kvinnor och andra personer som kan bli gravida ska ha möjlighet till självbestämmande. Svensk abortlagstiftning är en rättighetslagstiftning som medger den gravidas rätt till eget beslut under de första 18 veckorna av graviditeten. Därefter krävs tillstånd för att avbryta graviditeten. En övre gräns för abort är satt i relation till fostrets möjligheter att leva utanför livmodern.

RFSU tycker att det är en bra lagstiftning. I världen finns starka och välorganiserade röster mot abort. De kommer främst från socialkonservativa, nationalistiska och högerextrema grupper, ofta med religiösa föreställningar som grund. På vissa håll har aborträtten begränsats till följd av sådan organisering.

Abortförbud är en bidragande orsak till hög mödradödlighet framför allt i låginkomstländer och drabbar särskilt fattiga kvinnor. Antalet aborter minskar inte som en konsekvens av att abortförbud införs.

Det finns många olika sätt att inskränka rätten till abort. Införande av möjligheter inom vården att personalen ska kunna vägra att utföra abort är en av dessa. Sådan vårdvägran minskar tillgängligheten drastiskt.

För RFSU är det självklart att kvinnors rätt till abort alltid ska gå före vårdpersonals rätt att välja sina arbetsuppgifter. Samtidigt som motståndet är högljutt har aborträtten stärkts i andra delar av världen. Men arbetet för aborträtten får aldrig upphöra. Sverige behöver förbättra abortvården så att den är tillgänglig för alla, oavsett nationalitet och härkomst.

Hiv

Arbetet med hiv är en del av arbetet med sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter sedan 1980-talet. Inom ämnet möts frågor som sexualitet, makt och politik. Där tillgången till kunskap och vård är god är stigmat kring hiv fortfarande stort.

Skildringar av personer som lever med hiv är sällan positiva, vilket kan resultera i att personer som lever med hiv varken kan eller vill berätta om sin status. Marginaliserade grupper löper en högre risk att utsättas för hivöverföring. I Afrika söder om Sahara är risken högre för flickor och unga kvinnor. I Sverige är migranter en överrepresenterad grupp bland de som lever med hiv. Gemensamt för dessa grupper är att de i hög grad utsätts för diskriminering, våld och exkludering, ibland sanktionerat i lagstiftning.

Risken att få hiv är tätt sammanvävd med ens status i samhällshierarkier och genusordningar. Arbetet med hiv måste därför alltid utgå från vilka grupper som drabbas hårdast och var spridningen är som störst, rätten till förebyggande insatser och vård, insatser för att förändra normer

och attityder samt insatser för att öka kunskapen om hiv i samhället.

Förtryckande lagstiftning och praxis bidrar till stigmat mot personer som lever med hiv, vilket både är inhumant och försvårar preventivt arbete. RFSU menar att det är av yttersta vikt att överföring av hiv inte är kriminaliserat och att det inte ska finnas några tvingande bestämmelser om att till exempel avslöja att en lever med hiv för en potentiell partner.

Bromsmediciner ska vara gratis och tillgängliga för de människor som lever med hiv oavsett nationalitet och härkomst.

Könsstympning

Sedvänjor som innebär att stympa en eller flera delar av könsorganen på flickor eller vuxna kvinnor förekommer i många delar av världen, även i Sverige. Sådan könsstympning är en konsekvens av genusmaktordningen och motiveras av olika anledningar, oftast religiösa eller kulturella. Så är fallet även om kvinnor i praktiken är de som ofta utför könsstympning. Könsstympning innebär både akuta och bestående risker för flickans liv, hälsa och utveckling. Könsstympning ska inte under några omständigheter vara tillåtet. Kampen mot dessa övergrepp kan föras med både lagstiftning och upplysningsarbete beroende på sammanhang.

Omskärelse

Omskärelse av pojkar och män förekommer i alla delar av världen, av religiösa, kulturella eller

medicinska skäl. RFSU tar avstånd från all form av omskärelse av barn som inte är medicinskt motiverat, då det innebär ett oåterkalleligt ingrepp som kränker barnets rätt att själv fatta beslut om sin kropp och sexuella integritet. RFSU vill att information kring följder av manlig omskärelse ska lämnas då den offentligt finansierade vården medverkar till manlig omskärelse.

Humanitära insatser och migration

I större krissituationer står inte sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter högt upp på agendan. Detta trots att förekomsten av exempelvis genusbaserat våld ökar i sådana situationer. Humanitära insatser måste därför inkludera SRHR.

Där många människor samlas tillfälligt, såsom flyktingläger eller evakueringsplatser, får SRHR inte glömmas bort. Den som lämnar sitt hem på grund av väpnad konflikt, politiskt förtryck, klimatförändringar, naturkatastrofer, eller regelbundet migrerar exempelvis för arbete, löper stor risk att hamna i situationer där tillgången till SRHR försämras. Personer som har migrerat men som saknar dokument är särskilt utsatta.

En annan utsatt grupp är hbtq-personer som flyr från förtryck och förföljelse. När de söker asyl är risken stor att de avvisas på grund av bristande kunskap och lagstiftning. RFSU menar att det är av yttersta vikt att ta hänsyn till migranternas sexuella och reproduktiva rättigheter. Flertalet länder har en lång väg kvar i det arbetet.

Människohandel

Människohandel, eller trafficking, innebär att rekrytera, transportera, inhysa eller ta emot personer med syfte att exploatera dessa. Exploatering kan innebära sexuell exploatering, tvångsarbete eller slaveri och slavliknande förhållanden. Det kan ske med hot, våld och bortförande men också genom vilseledande, bedrägeri eller utnyttjande av en persons utsatta belägenhet eller beroendeställning.

En avsevärd andel av offer för människohandel blir utsatta för kommersiell sexuell exploatering och av dessa är majoriteten kvinnor, men det är viktigt att inte osynliggöra mäns och transpersoners utsatthet. Även barn utsätts för människohandel och sexuell exploatering.

I vissa fall innebär människohandel att en person fråntas all rörelsefrihet och möjlighet att påverka den egna situationen, i andra fall kan det handla om avsaknad av möjlighet att välja arbetsförhållanden eller ekonomiskt skuldslaveri.

Det är viktigt att ge arbetet mot alla former av människohandel samma legitimitet, oavsett exploateringsgrad.

Arbetet för att motverka människohandel måste utgå från evidens samt ha ett rättighetsperspektiv. Dessutom bör offer för alla former av människohandel få möjlighet att stanna kvar i det land de befinner sig i om de så önskar.

Familjer och relationer

EN FAMILJ KAN SE MYCKET OLIKA UT. Den kan bestå av en eller flera vuxna som lever med eller utan barn. Flera generationer kan leva under samma tak. Människor behöver inte heller bo ihop för att uppleva sig som en familj.

RFSU menar att en familjeform inte är bättre än en annan och att alla familjer har rätt till stöd från samhället om de behöver det. Det juridiska skyddet för barn behöver stärkas. Det gäller alla barn oavsett om de bor med sin familj eller befinner sig någon annanstans. Barn ska kunna ges möjlighet till fler än två vårdnadshavare.

I många samhällen finns olika former av stöd till familjer som skaffar barn. Det är vanligt att sådana insatser framför allt riktas till kvinnor, eftersom kvinnor anses ha huvudansvar för barnet i egenskap av sitt genus. Alla vuxna som blir föräldrar ska ha samma ansvar och rättigheter. Stöd från samhället måste reflektera detta.

RFSU vill att föräldraförsäkringen ska vara individualiserad. Det bör även vara möjligt att ge föräldrapenning till andra vuxna som står barnet nära. En familj eller en individ kan också vara frivilligt fri från barn.

Normer om att barn är en av de viktigaste vägarna till vuxenlivet och självförverkligande leder till att de som väljer att leva utan barn, särskilt kvinnor, misstänkliggörs och möts av oförståelse. För många kvinnor saknas möjligheten att själv välja om de vill bli förälder eller inte.

RFSU hävdar därför allas rätt att välja.

Det är inte ovanligt att barn och unga tvingas ingå äktenskap eller bli föräldrar mot sin vilja. Detta förekommer oavsett den unges kön eller sexuella läggning. Att alla människor har makten över den egna kroppen och sexualiteten är en fråga om mänskliga rättigheter. Att arbeta mot tvångsäktenskap och rätten att själv få bestämma om och när en vill bli förälder är av största vikt.

Formalisering av relationer

Det vanligaste sättet att formalisera en relation är att ingå äktenskap eller någon annan form av likvärdig civilrättslig registrering. Sådan formalisering medför ofta juridiska rättigheter, såväl som sociala belöningar. Alla har dock inte samma möjlighet att formalisera sina relationer. På de flesta platser i världen saknar samkönade par och personer som har relationer med fler än en person möjligheter att göra det.

RFSU vill att alla ska vara lika inför lagen och lagen bör utgå från hur människor väljer att leva sina liv. Centralt är även att de som inte vill ingå äktenskap eller motsvarande ska kunna formalisera sin relation på annat sätt, och få tillgång till samma juridiska skydd som de som lever i ett äktenskap.

Familjebildningar är inte alltid livslånga. Skilsmässa är något som tidigare förknippades med skam och som i många länder och grupper fortfarande inte är en ekonomisk, juridisk eller so-

cial möjlighet. Där skilsmässa begränsas är det ofta kvinnor som har de minsta möjligheterna att lämna relationen. Att avbryta en relation ska vara en självklar rättighet och samhället ska vara uppbyggt så att de som bryter upp ska kunna göra så utan att hindras av ekonomi, lagstiftning eller att fördömas av omgivningen.

Ofrivillig barnlöshet

Många som vill bli föräldrar har svårt att få barn. RFSU delar Världshälsoorganisationens (WHO) syn att ofrivillig barnlöshet är att definiera som en sjukdom. Ofrivillig barnlöshet beräknas drabba 10-15 procent av befolkningen och leder inte sällan till psykiskt lidande. Möjligheten att få hjälp och stöd vid ofrivillig barnlöshet varierar kraftigt, både i världen och inom länder. Vård vid ofrivillig barnlöshet ska erbjudas även om det kräver flera försök och även om det redan finns barn i familjen.

RFSU vill se fler åtgärder som kan möjliggöra för ofrivilligt barnlösa att förhoppningsvis kunna bilda en familj, till exempel via embryodonation.

Värdgraviditet

Värdgraviditet är ett sätt för ofrivilligt barnlösa att bli föräldrar. Värdgraviditet innebär att en person bär barn åt en eller flera andra personer. Personen som bär barnet blir inte förälder vid födseln, utan föräldraskapet finns hos den eller de som barnet bärs åt. Att bilda familj genom värdgraviditet förekommer i dag runt om i värl-

den, men är reglerat på vitt skilda sätt och sker med olika grad av frihet och olika grad av ekonomisk ersättning för den som är värd.

Där värdgraviditet är förbjudet eller oreglerat men ändå förekommer uppstår problem för de berörda parterna om inte allt går som det är tänkt. Eftersom frågan är global krävs internationella överenskommelser som ser till de olika parternas rättigheter.

Värdgraviditet är en komplex fråga. Alla har rätt att fatta beslut som sina egna kroppar. Det finns de som gärna bär ett barn åt någon annan. Samtidigt finns en risk för utnyttjande, där personer i ekonomisk utsatthet eller utan valmöjligheter blir värd för en graviditet i brist på alternativ.

RFSU är positiva till att reglera överenskommelser om värdgraviditeter i Sverige. Det måste garanteras att alla inblandades rättigheter respekteras och att ingen utnyttjas i processen.

Det innefattar bland annat att personen som bär barn ska ha rätt att fatta alla beslut om graviditeten, inklusive rätten att avbryta den samt rätt att ångra sig sedan barnet är fött, på samma sätt som den som bestämt sig för att adoptera bort sitt barn har rätt att ångra sig inom en viss tid.

Sex och transaktioner

Sex mot ersättning

SEX MOT ERSÄTTNING förekommer i hela världen. Situationer som innefattar sex mot ersättning skiljer sig kraftigt från varandra. Ersätt-

ningen i sig kan vara i form av varor, tjänster eller pengar. De som erbjuder sex mot ersättning har olika bevekelsegrunder för att göra det och en varierande grad av frihet och förhandlingsutrymme i situationen. Vissa tvingas att erbjuda sex mot ersättning under hot, andra ser ingen annan utväg för att klara vardagen, ytterligare andra ser det som ett arbete.

Med utgångspunkt i allas frihet att vara, välja och njuta kan en slutsats vara att frivilligt överenskommet köp eller försäljning av sexuell tjänst bör kunna vara oproblematisk. Men det förutsätter en värld där alla har lika makt över sina liv och att inga strukturella maktordningar finns som begränsar individers val och positioner i samhället. Världen vi lever i ser inte ut så.

RFSU anser att sex mot ersättning är problematiskt på samhälls och individnivå. Vi ser strukturella orsaker till att vissa individer anser sig kunna köpa tillgång till andras sexuella tjänster och kroppar. Ett normkritiskt arbete för att förändra denna syn och minska efterfrågan av sex mot ersättning är viktigt.

Den som erbjuder sex mot ersättning, oavsett varför hen gör det, löper stor risk att möta stigma och diskriminering. Okunskapen kring villkoren och situationen för personer som erbjuder sex mot ersättning är ofta stor och det är sällan som den som erbjuder sex mot ersättning och hens eventuella problembeskrivning och behov står i centrum.

De som i första hand berörs av frågan får sällan komma till tals. Vidare är kunskapen om hbtq-personer som erbjuder sex mot ersättning alltför bristfällig. Dessutom har köpare av sexuella tjänster som vill sluta köpa sex svårt att få hjälp och stödbehovet är större än vad samhället kan erbjuda. Sammantaget innebär det att samhällets försök att åtgärda problem kopplade till sex mot ersättning har bristfälliga utgångspunkter.

Diskriminering och okunskap leder ibland till att den som erbjuder sex mot ersättning kriminaliseras. Oavsett legal status innebär stigma och okunskap att möten mellan personer som erbjuder sex mot ersättning och myndigheter, sjukvård eller sociala insatser försvåras.

Det leder i sin tur till att tillgängligheten till vård eller stöd minskar och misstron mot samhället bland dem som erbjuder sex mot ersättning växer.

RFSU förstår intentionerna bakom den lagstiftning som finns i Sverige, men anser att sociala insatser, inte lagstiftning som på olika sätt kriminaliserar sex mot ersättning, är svaret på problem som uppkommer i samband med att sex sker mot ersättning. Kriminalisering är ofta problematiskt ur flera aspekter. Det är långt från självklart att sådan lagstiftning får avsedd effekt.

Evidensen för att den svenska lagen haft minskad effekt på omfattningen av köp av sexuella tjänster är svag och kan ifrågasättas. Vidare kan kriminalisering av köpare även få andra, oförutsägbara, effekter som påverkar det sociala arbetet

och utsätter de som säljer sex för ökad diskriminering och stigma som en del bevittnar.

På dessa grunder är RFSU kritiska till hur den svenska sexköpslagen tillämpas och anser att Sverige bör se över möjligheterna till en lagstiftning med ett tydligt rättighetsperspektiv, där rättigheterna och situationen för den som erbjuder sex mot ersättning står i fokus.

Viktiga aspekter att ta hänsyn till i ett förändringsarbete är möjligheterna till effektiv hiv-prevention, skadereducerande insatser och säkrandet av ej villkorade stödinsatser för den som säljer sex. Kunskap kring behoven av insatser ska utformas i samverkan med den berörda gruppen.

Det är också önskvärt att de som vill upphöra med att sälja sex snabbt kan få tillgång till samhällets trygghetssystem. Vidare är åtgärder som kontinuerligt följer omfattning och arenor för sex mot ersättning viktiga för att kunna erbjuda insatser för personer som köper och säljer sex. Ett normkritiskt och ickedömande förebyggande arbete mot sex mot ersättning ska vara centralt för att minska efterfrågan.

Pornografi

Människan har genom de flesta kända kulturer skildrat sexualitet i bild och skrift, i syfte att skapa lust och berätta historier. Men den moderna pornografin är mer än kulturella uttryck.

Den är en global industri, med allt från stora företag med verksamhet över hela världen, till oberoende producenter som använder pornografi i politiska och kulturella syften. Pornografi är eggande och tilltalande för många människor. Det är därför viktigt att samtal med exempelvis unga människor om pornografi inte är dömande. Ett öppet tilltal är en förutsättning för att en meningsfull diskussion ska kunna äga rum.

Det går inte att tala om pornografi i singular eller göra generella värderingar av pornografi som fenomen. Men pornografi kan värderas. Barnpornografi är inte acceptabelt under några omständigheter. Pornografi som förmedlar heterosexistiska och rasistiska stereotyper ska motarbetas. En stor del av pornografin är producerad med begränsad hänsyn till de medverkande.

RFSU tar avstånd från pornografi där deltagarnas frivillighet inte kan styrkas.

Samtidigt produceras pornografi som visar en bredare representation av kön, kroppar, åldrar, etniciteter, funktionsvariationer och sexuella uttryck samt bygger på deltagarnas frivillighet och på att deltagarnas rättigheter inte kränks.

För både de medverkande och de som konsumerar sådan pornografi kan lust och eggande stå sida vid sida med både feminism och intersektionalitet och synliggöra exempelvis icke-heteronormativa sexuella uttryck.

ORDLISTA TILL RFSU:S IDÉPROGRAM

BDSMF

BDSMF är ett samlingsbegrepp och står för bondage/disciplin (BD), dominans/submission (engelska för underkastelse), sadomasochism (SM) och fetischism (F). Bondage/disciplin, dominans/submission och sadomasochism innebär att samtyckande personer gemensamt söker njutning genom olika former av maktutbyten. Fetischism handlar om att tända på specifika ting som i allmänhet inte nödvändigtvis betraktas som sexuella, exempelvis en särskild typ av material, ett föremål eller en viss kroppsdel.

Cisperson och cisnorm

Cisperson är den som inte är transperson. En cisperson är en person vars kropp, juridiska kön, könsidentitet och könsuttryck hänger ihop enligt de normer om kön och genus som råder. Cisnorm är ett ord för att beskriva att det finns en norm om att alla ska vara och förväntas bete sig som cispersoner.

Feminism/feministiska perspektiv

Att utgå från ett feministiskt perspektiv innebär en analys av samhället där genusordningen ses som särskilt viktig att förändra. Detta då genusordningens inflytande är starkt i alla samhällets sfärer, vilket får till följd att makt tenderar att koncentreras hos män. Det finns många olika feministiska perspektiv. Sinsemellan skiljer de sig exempelvis vad gäller ideologiskt ursprung och analysen av genusordningen såsom hur genusordningen uppstår och upprätthålls, med vilka metoder genusordningen ska brytas och hur den ska förändras.

RFSU:s feministiska perspektiv lägger vikt vid genusordningens inflytande över sexualitet och reproduktion och det är inom dessa områden RFSU analyserar genusordningen och arbetar för förändring.

Frihetsperspektiv

Att utgå från ett frihetsperspektiv innebär att sätta individens frihet att uttrycka sig, göra val med sitt liv och förverkliga sig själv i centrum. Samtidigt lägger ett frihetsperspektiv vikt vid att den ens frihet aldrig får innebära en annans ofrihet. För att alla ska ha samma möjlighet till frihet ställer ett frihetsperspektiv krav på att mänskliga rättigheter ska åtnjutas av alla individer. Det kräver en rättsstat som skyddar alla individer och inte tillåter exempelvis lagstiftning som är förtryckande, även om det finns en majoritet som vill neka rättigheter för vissa.

Funktionsvariationer

Begreppet funktionsvariationer används för att förklara att människor fungerar på olika sätt, utan att för den sakens skull lägga någon värdering i det. Begreppet förekommer ofta i resonemang kring funkofofi, som betecknar fördomar som personer med funktionsvariationer som avviker från normen möter. Tidigare har mer negativt laddade och mer utpekande begrepp såsom "handikapp" eller "funktionsnedsättningar" använts. Att i stället tala om variationer ger ett begrepp som inbegriper alla människor samtidigt som det öppnar för ett samtal kring hur olika bemötande vissa variationer ger upphov till.

Genus och genusordning

Genus är ett begrepp som används för att beskriva hur kön värderas och hur vi styrs i vårt sociala samspel utifrån förståelser om kön. Genus tar fasta på att det finns en lång rad förväntningar på hur vi ska bete oss beroende på vilket juridiskt kön vi har. Vidare utgår genus från det faktum att ett ojämlikt och statiskt maktförhållande mellan det som uppfattas som kvinnligt och det som uppfattas som manligt existerar, och att det finns en systematik i hur dessa sociala mekanismer fungerar. För att förklara det används begreppet genusordningen.

Genusordningen påverkar en människas makt, identitet och möjligheter att vara eller agera beroende på vilket kön hen uppfattas ha. Vilka beteenden och sociala koder som påbjuds och belönas i genusordningen varierar över tid och rum. Det finns exempelvis inte en "kvinnlighet" som har sett likadan ut genom århundradena över världen. Det i sig betyder att genusordningen inte är av naturen given, utan konstrueras och reproduceras i det sociala samspelet mellan människor och i interaktionen mellan människor och samhället.

Genusbaserat våld

Genusbaserat våld är fysiskt och psykiskt våld som har sin grund i föreställningar om genus och sexualitet, det vill säga i genusbaserad maktordningen. Genusbaserat våld och förtryck är systematiskt, upptrappande och kombineras i regel med hot och utövande av kontroll. Det är ett sätt att använda sexualitet som ett destruktivt maktmedel. Ofta, men inte alltid, äger det genusbaserade våldet rum inom nära relationer.

Hbtq-personer

Ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner samt andra personer med queera uttryck och identiteter.

Heteronorm/heteronormativ

Enligt heteronormen förväntas människor vara antingen kvinna eller man och ingenting annat. Det talas om dessa två som motsatta kön. Olikheterna ses som biologiska men måste ändå förstärkas genom till exempel kläder eller behåring.

Alla förväntas vara heterosexuella och eftersträva monogama parförhållanden och därigenom upprätthålla den så kallade tvåsamhetsnormen. Det ligger ett tydligt maktperspektiv mellan könen där kvinnor förväntas vara mer passiva och män mer aktiva.

Intergender/genderqueer

Båda är paraplybegrepp för olika könsidentiteter som inte följer cisnormen. En person som inte vill inordna sig i den traditionella uppdelningen att det enbart finns kvinnor och män kan kalla sig intergender eller genderqueer. Personen kan identifiera sig som mellan eller bortom könen. Det har inte att göra med hur ens kropp ser ut, utan vilket kön en känner sig som.

Intersektionalitet

Intersektionalitet är ett analytiskt perspektiv för att synliggöra hur maktordningar uppstår i olika situationer och att maktordningar inte yttrar sig på samma sätt för alla. Utgångspunkten är att ett visst maktperspektiv, till exempel kön, aldrig uppträder isolerat, utan att det tvärtom alltid är sam-

manflätat med andra maktordningar, till exempel klass. Det innebär exempelvis att två personer med olika klassbakgrund påverkas av genusordningen på olika sätt, och omvänt att två personer med samma klassbakgrund påverkas olika av genusordningen beroende på kön. En analys utifrån intersektionalitet lyfter fram skärningspunkterna mellan olika maktordningar och tar därmed hänsyn till en specifik sakfråga kommer att manifesteras olika beroende av tid och rum.

Intersex

Intersexuella personer föds med tillstånd där det utifrån könskromosomer, könskörtlar eller könsorganens utseende och utveckling inte går att bestämma könstillhörighet utifrån grundtanken att alla är antingen kvinna eller man. Intersex är ett samlingsbegrepp för en rad variationer. Vissa av dessa variationer märks vid födseln, andra i puberteten och ytterligare andra upptäcks först vid obduktion.

Intersexualism har inget med sexuell läggning att göra, men de olika tillstånden har inte sällan direkt eller indirekt påverkan på individers sexualitet. Intersexuellt syndrom är en samlingsterm för flera medicinska diagnoser som ges till intersexuella. En annan term som används är Disorders of Sex Development (DSD).

Juridiskt kön

Det kön som en person tilldelas vid födseln. I många länder innebär detta detsamma som det kön som finns registrerat i folkbokföringen eller liknande register, tilldelat vid födseln. Ofta markeras denna juridiska tillhörighet på något sätt i

de identitetshandlingar som är vanligast förekommande i landet, exempelvis pass. Flertalet länder har två juridiska kön, "kvinna" och "man". I ett fåtal länder finns ytterligare ett kön.

Könshormoner

Könshormoner är hormoner som bland annat bildas i hypofysen (som sitter i hjärnan) och könskörtlarna, det vill säga i äggstockarna och testiklarna. Könshormoner gör att de inre och yttre könsorganen utvecklas och att kroppen får behåring. De könshormoner som man oftast hör talas om och har störst påverkan är östrogen och testosteron. Personer som är under könsbekräftande behandling kan få könshormoner för att förändra sådant som röstläge och kroppens fettfördelning.

Marginaliserade grupper

Marginaliserade grupper är ett samlingsbegrepp för personer som på grund av rådande normer utestängs eller diskrimineras. Vem som marginaliseras och hur marginalisering äger rum beror på i vilken situation och i vilket samhälle det sker. Marginalisering kan vara både politiskt sanktionerad och äga rum trots att den inte är påbjuden av samhället. Den sker både i människors möte med myndigheter och i möte med andra människor.

Maskulinitet och femininitet

Maskulinitet och femininitet är begrepp som handlar om kulturella föreställningar om kön. Dessa föreställningar skapar normer för hur en person bör vara och se ut, för att uppnå de ideal som finns om att vara man eller kvinna. Ofta talar man om maskuliniteter och femininiteter, efter-

som det inte bara finns ett sätt som maskulinitet eller femininitet uttrycks på. En och samma manliga kan uttrycka olika maskuliniteter/femininiteter beroende på sammanhang. Vissa maskuliniteter och femininiteter har olika hög status.

Monogami/polygami

Monogami är ett ord för relationer mellan två, och endast två, personer. Ibland används ordet som synonym för det traditionella äktenskapet. Äktenskap där fler personer än två är inblandade kallas polygami. Relationer mellan fler personer än två kallas ibland polygama, men många föredrar andra begrepp, exempelvis flersamma relationer.

Normkritisk

Normkritik, eller att vara normkritisk, innebär att man granskar olika normer i samhället och hur de påverkar människor på individ-, grupp- och samhälls nivå. Framför allt handlar det om att få syn på och ifrågasätta de normer som påverkar vad som anses vara "normalt" och därmed omedvetet uppfattas som önskvärt. Exempelvis kan det handla om normer för kön, för sexualitet eller för hur kroppar bör se ut eller fungera.

I normkritiken/det normkritiska perspektivet finns också en maktanalys. Ofta får den som följer normer makt att avgöra om den som avviker från normer ska accepteras eller inte. Att avvika från normen leder ofta till någon form av straff, i form av diskriminering, trakasserier och/eller våld.

Queer/queera

Ett brett begrepp som kan betyda flera olika saker men i grunden är ett ifrågasättande av heteronormen. Många ser sin könsidentitet och/eller sin sexualitet som queer. Queer kan innebära en önskan att inkludera alla kön och sexualiteter eller att inte behöva identifiera/definiera sig. Queer kan vara att bygga relationer med andra människor på ett annat sätt än det som heteronormen förespråkar. Queer är också ett akademiskt perspektiv som används av personer som studerar och forskar om heteronormen.

Rättighetsperspektiv

Att något utgår från ett rättighetsperspektiv betyder att mänskliga rättigheter och alla människors lika värde ligger till grund för arbetet. Det innebär dels att det finns en rättslig grund och dels att vissa principer är vägledande: Att de som berörs av en fråga deltar i beslut kring frågan, att icke-diskriminering präglar arbetet, att det råder öppenhet och insyn samt att det finns möjligheter att utkräva ansvar. Samhället och dess institutioner har ett ansvar att se till att rättigheter respekteras och stärks. Arbeta med rättighetsperspektiv innebär att ta aktiva åtgärder för att hänsyn tas till hur människor påverkas av ett beslut.

SRHR

Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) är grundläggande mänskliga rättigheter fastställda i internationella överenskommelser. Alla har rätt att fritt hitta och uttrycka sin sexuella identitet, sexuella attraktion och sexuella praktik utan att utsättas för tvång eller diskriminering. Sexuell hälsa är en mänsklig rättighet som inbegriper tillgång till vård, service och kunskap. SRHR inbegriper även rätten att slippa situationer och åtgärder som försämrar hälsan. SRHR gäller alla, oavsett kön, ålder, ursprung, identitet, funktionsvariation eller sexuell läggning.

Transperson/er

Ett paraplybegrepp för personer som genom sina könsuttryck och/eller könsidentiteter avviker från könsnormen. Det kan till exempel vara transvestiter, transgenderister, dragkings/dragqueens, transsexuella och intergender. Transpersoner kan uppfatta sig vara män, kvinnor, både man och kvinna, neutrala eller föredra att beskriva sig på något annat sätt, oberoende av om deras biologiska kön och juridiska kön är manligt eller kvinnligt. Transpersoner kan också välja att inte definiera sitt kön alls. Att vara transperson har inget med sexuell läggning att göra.

ANTECKNINGAR

ANTECKNINGAR

ANTECKNINGAR

ANTECKNINGAR

ANTECKNINGAR

ANTECKNINGAR

Att skapa förutsättningar för att förändra och förbättra människors liv har varit RFSU:s målsättning ända sedan starten 1933. RFSU är en politiskt och religiöst obunden ideell organisation med syfte att sprida en kunskapsbaserad och öppen syn på samlevnads- och sexualfrågor. Genom sexualupplysning, utbildning och opinionsbildning vill RFSU slå håll på fördomar, öka kunskapen och den sexuella hälsan, i Sverige såväl som internationellt. RFSU har ett frihetsperspektiv och rättighetsperspektiv på sexualiteten som utgår från allas frihet att vara, frihet att välja och frihet att njuta. När du köper en produkt, är medlem, samarbetar eller stödjer rfsu:s arbete bidrar du till fortsatt förändring av människors liv.

RFSU är en medlemsorganisation. Vill du bli medlem?
Anmäl dig på www.rfsu.se/medlem

Du kan läsa mer om RFSU:s verksamhet på www.rfsu.se

RFSU

Riksförbundet för Sexuell Upplysning
Box 4331, 102 67 Stockholm

